УДК 657.6:658.15

АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА*

© 2017 **НАЗАРОВА К. О., НЕЖИВА М. О.**

УДК 657.6:658.15

Назарова К. О., Нежива М. О. Аналіз та контроль ефективності використання фінансових ресурсів підприємства

Метою статті є аналіз особливостей формування фінансових ресурсів підприємства та визначення оцінки ефективності їх використання. Актуальність теми ґрунтується на необхідності пошуку механізму оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємства. Досліджено шляхи вирішення проблем, пов'язаних з використанням фінансових ресурсів. Наведено характерні риси фінансових ресурсів підприємств. Відображено систему управління фінансовими ресурсами, методи управління ними (традиційні та прогресивні). Відомо, що для поліпшення фінансового добробуту підприємства необхідне раціональне, економне використання наявних фінансових ресурсів. З цієї причини у статті акцент зроблено на понятті «ефективне використання фінансових ресурсів». Запропоновано узагальнюючий показник ефективності використання фінансових ресурсів підприємства.

Ключові слова: *фінансові ресурси, оцінка, ефективність, підприємство.*
Рис.: *2.* ***Формул:*** *2.* ***Бібл.:*** *16.*

Назарова Каріна Олександрівна *– доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри фінансового аудиту, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)*
E-mail: *artorix@ukr.net*

Нежива Марія Олександрівна *– кандидат економічних наук, асистент кафедри фінансового аудиту, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)*
E-mail: *marijka@ukr.net*

УДК 657.6:658.15

Назарова К. А., Неживая М. А. Анализ и контроль эффективности использования финансовых ресурсов предприятия

Целью статьи является анализ особенностей формирования финансовых ресурсов предприятия и предложение оценки эффективности их использования. Актуальность темы основывается на необходимости поиска механизма оценки эффективности использования финансовых ресурсов предприятия. Исследованы пути решения проблем, связанных с использованием финансовых ресурсов. Приведены характерные черты финансовых ресурсов предприятий. Отражена система управления финансовыми ресурсами, методы управления ими (традиционные и прогрессивные). Известно, что для улучшения финансового благополучия предприятия необходимо рациональное, экономное использование имеющихся финансовых ресурсов. По этой причине в статье акцент сделан на понятии «эффективное использование финансовых ресурсов». Предложен обобщающий показатель эффективности использования финансовых ресурсов предприятия.

Ключевые слова: *финансовые ресурсы, оценка, эффективность, предприятие.*
Рис.: *2.* ***Формул:*** *2.* ***Библ.:*** *16.*

Назарова Карина Александровна *– доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой финансового аудита, Киевский национальный торгово-экономический университет (ул. Киото, 19, Киев, 02156, Украина)*
E-mail: *artorix@ukr.net*

Неживая Мария Александровна *– кандидат экономических наук, ассистент кафедры финансового аудита, Киевский национальный торгово-экономический университет (ул. Киото, 19, Киев, 02156, Украина)*
E-mail: *marijka@ukr.net*

UDC 657.6:658.15

Nazarova K. O., Nezhyva M. O. Analyzing and Controlling the Efficiency of Use of the Enterprise's Financial Resources

The article is aimed at analysis of the features of formation of the enterprise's financial resources and proposal of an evaluation of efficiency as to their use. The relevance of the topic is based on the need to find a mechanism for evaluation of efficiency of the financial resources of enterprise. Ways of dealing with problems related to the use of financial resources were explored. Characteristic features of the financial resources of enterprises have been provided. The system of management of financial resources, as well as the management practices (traditional and progressive), have been reflected. It is known that a rational, economical use of available financial resources is necessary to improve the financial well-being of an enterprise. For this reason, the article focuses on the concept of «efficient use of financial resources». A generalizing indicator of the efficiency of use of the enterprise's financial resources has been proposed.

Keywords: *financial resources, evaluation, efficiency, enterprise.*
Fig.: *2.* ***Formulae:*** *2.* ***Bibl.:*** *16.*

Nazarova Karina O. *– D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Financial Audit, Kyiv National University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)*
E-mail: *artorix@ukr.net*

Nezhyva Mariia O. *– PhD (Economics), Assistant of the Department of Financial Audit, Kyiv National University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)*
E-mail: *marijka@ukr.net*

Фінансові ресурси відіграють значну роль у фінансово-господарській діяльності підприємства, його розширеному відтворенні. В умовах ринкової економіки на вітчизняних ринках спостерігається нестача фінансових ресурсів підприємства, що негативно впливає на діяльність підприємств, спричиняє утворення та зростання боргів перед іншими суб'єктами господарювання, державою, співробітниками і т. ін.

Актуальність теми даної статті обумовлена необхідністю аналізу та пошуку механізму оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємства.

Метою статті є розкриття наукових і практичних аспектів аналізу особливостей формування фінансових ресурсів підприємства та розробка пропозицій з оцінки ефективності їх використання.

* Стаття написана в межах виконання науково-дослідної теми № 626/20 «Державні пріоритети аудиту економічних відносин суб'єктів господарювання в Україні».

Дослідженням проблем використання фінансових ресурсів підприємства займалося багато як іноземних, так і вітчизняних учених. Згідно з енциклопедичним словником, ресурси – це кошти, цінності, запаси, можливості, джерела коштів, доходів [1, с. 1122]. Фінансові ресурси підприємства О. Є. Гудзь визначає як сукупність усіх високоліквідних активів, що перебувають у його розпорядженні [2, с. 9]. А. А. Марченко фінансові ресурси та капітал ототожнює [3]. Л. Зятковська доводить, що фінансовими ресурсами підприємств є грошові фонди цільового призначення, сформовані у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, створеного на підприємстві, якими воно володіє та розпоряджається на правах власності або повного господарського ведення і використовує на статутні потреби [4, с. 149]. В. Опарін науково обґрунтовує, що фінансові ресурси – це не всі кошти, а лише ті гроші, які «створюють» гроші, тобто сума коштів, спрямованих в основні засоби та в обігові кошти підприємств [5, с. 58]. І. В. Абрамова фінансові ресурси підприємства розглядає як економічну категорію, що відображає сукупність усіх грошових коштів чи прирівняних до них високоліквідних активів (грошового капіталу), які були чи можуть бути вкладені у фізичний продуктивний капітал. Зазначений капітал у процесі господарської діяльності відновлюється і капіталізується через нерозподілений прибуток, який знову авансується в активи підприємства. При цьому, окремо необхідно акцентувати увагу на тому, що під фізичним продуктивним капіталом слід розуміти необоротні та оборотні активи підприємства, джерела фінансування яких відображаються в пасиві балансу [6, с. 11].

Під фінансовими ресурсами підприємства необхідно розуміти грошові кошти, що знаходяться в його розпорядженні. Їх можна спрямувати на розвиток виробництва, утримання об'єктів невиробничої сфери, створення резервів, тощо. Та частина фінансових ресурсів, що спрямовується на розвиток виробничо-комерційного процесу, представляє капітал у його грошовій формі.

Фінансові ресурси підприємства формуються за рахунок низки джерел, серед яких виділяють власні та залучені. Джерелами фінансових ресурсів можуть бути: прибуток, амортизаційні відрахування, кошти від продажу цінних паперів, статутні та інші внески юридичних і фізичних осіб, кредити, кошти від реалізації страхового поліса.

Формування фінансових ресурсів є надзвичайно важливою складовою у функціонуванні суб'єкта господарювання та потребує від управлінського персоналу цілої низки знань, умінь та досвіду за різними напрямами. Злагоджена та цілеспрямована діяльність засновників та управлінського персоналу підприємства у вирішенні питань доцільного використання фінансових ресурсів забезпечує збереження підприємства та його подальший розвиток, а відповідно – подальші кроки у процесі формування та використання фінансових ресурсів [7, с. 33–34, 39].

Фінансові ресурси, які акумулюються підприємством з різних джерел (внутрішніх та зовнішніх: власних, залучених, позикових) у процесі свого функціонування в системі відтворення на мікрорівні, трансформуються в капітал підприємства, який, своєю чергою, інвестується в необоротні та оборотні активи (майно), що використовуються у фінансово-господарській діяльності підприємства з метою отримання прибутку, виконання зобов'язань, досягнення статутних цілей [8, с. 12].

На *рис. 1* відображено частку фінансових ресурсів, сформованих підприємствами різних галузей економіки України у 2015 р., за офіційними даними Державної служби статистики України [9]. Динаміка їх створення на підприємствах торгівлі (*рис. 2*) відображає збільшення сформованих фінансових резервів за період 2012–2014 рр. Проте у 2015–2016 рр. тенденція змінюється до зменшення. Такі зрушення мають негативні наслідки з огляду на підвищення залежності підприємств галузі від зовнішніх джерел фінансування та потенційне зниження фінансової стійкості та платоспроможності підприємств торгівлі.

Рис. 1. Частка фінансових ресурсів, сформованих підприємствами різних галузей економіки України у 2015 р. [9]

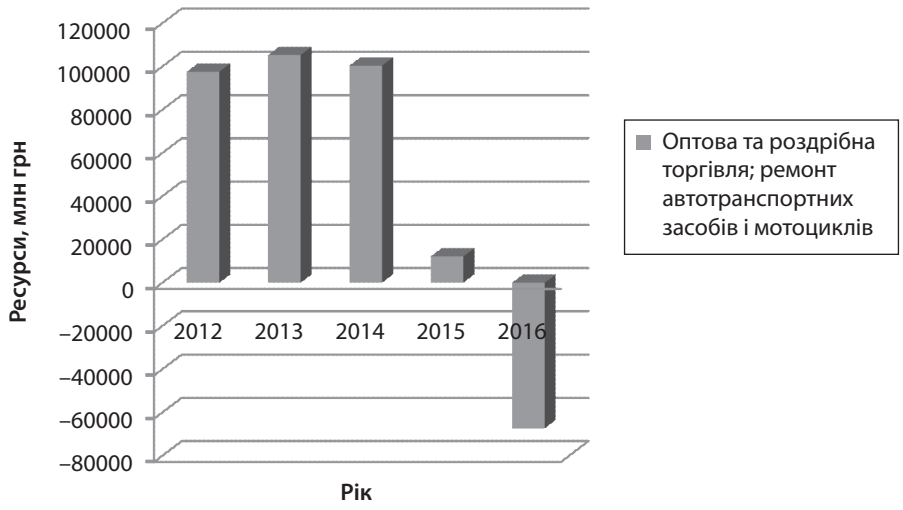

Рис. 2. Динаміка обсягу фінансових ресурсів підприємств торгівлі України за 2012–2016 рр.

Характерні ознаки фінансових ресурсів підприємств: обмежена мобільність, джерело доходу, об'єкт економічного управління, систематичний вплив факторів ризику, трансформаційна здатність, цільовий характер використання, сезонність формування та використання, виробничий та інвестиційний ресурс, об'єкт купівлі-продажу, права власності та розпорядження, специфічні правила формування і використання суб'єктами господарювання різних організаційно-правових форм [6, с. 11].

У процесі діяльності підприємство повинно обрати оптимальні варіанти збільшення капіталу за рахунок як зовнішніх, так і внутрішніх фінансових ресурсів, оптимізувати його. Е процесі управління фінансами необхідно з'ясувати [10, с. 146]:

- яку частину прибутку, що залишився в розпорядженні підприємства після сплати податків, спрямувати на розвиток виробництва, технічне переоснащення, тощо, а яку – у фонд споживання;
- яким чином використати кошти – на будівництво нового приміщення чи придбання акцій іншого підприємства;
- куди саме, в який об'єкт вкласти кошти – придбати понад мінімальні потреби виробництва запаси дефіцитних матеріалів чи купувати їх у міру потреби;
- збільшити статутний капітал за рахунок додаткової емісії акцій чи звернутися за кредитом до банку.

Система управління фінансовими ресурсами – це, за змістом, комплекс інструментів, методів, засобів розробки та реалізації управлінських рішень. Вони впливають на процеси формування, розподілу й використання фінансових ресурсів із метою забезпечення стійкого фінансового стану й результативної діяльності підприємства. А від цього залежать його конкурентоспроможність та успіх на ринку. Функціонування системи управління є запорукою успішної господарської діяльності в умовах жорсткої ринкової конкуренції.

Система управління фінансовими ресурсами підприємств складається з управління формуванням фінансових ресурсів та управління їхнім використанням. Звідси можна виокремити основні етапи процесу управління фінансовими ресурсами в сучасних умовах господарювання. Це визначення проблеми і постановка завдання управління фінансовими ресурсами, прийняття рішення стосовно використання фінансових ресурсів, організація та забезпечення його реалізації та аналіз результатів прийнятого рішення [11, с. 132].

До методів управління фінансовими ресурсами підприємств відносять [12, с. 197–198]:

- *традиційні:*
- група методів збільшення власного капіталу підприємств (одержання підприємством внесків до статутного фонду від засновників та акціонерів; одержання підприємством додаткового прибутку від господарської діяльності; одержання підприємством податкових пільг; одержання підприємством фінансової допомоги на безповоротній основі);
- група методів збільшення позичкового капіталу підприємств (одержання підприємством банківського кредиту; одержання підприємством товарного кредиту; одержання підприємством фінансової допомоги на зворотній основі);
- *прогресивні:*
- група методів збільшення власного капіталу підприємств (розміщення депозитарних розписок на міжнародних фінансових ринках; розміщення похідних цінних паперів на акції підприємства);
- група методів збільшення позичкового капіталу підприємств (розміщення корпоративних облігацій підприємства на національному та міжнародному ринках; одержання підприємством вексельного комерційного кредиту; одержання позичкового капіталу);
- група методів оптимізації структури активів підприємства (дисконтування дебіторської заборгованості підприємства; застосування това-

ророзпорядчих цінних паперів; одержання підприємством основних засобів у лізинг).

Для поліпшення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства необхідне раціональне та обґрунтоване використання наявних фінансових ресурсів. З цієї причини поняття «ефективне використання фінансових ресурсів» мусить мати чітку змістовну та кількісну визначеність.

Більшість економістів розглядають ефективність як порівняння отриманого результату від будь-якої діяльності з понесеними витратами або використаними ресурсами. Ефективність використання фінансових ресурсів можна оцінити за допомогою зіставлення отриманого доходу із сумою фінансових ресурсів. Так, узагальнюючим показником оцінки ефективності використання фінансових ресурсів є ресурсовіддача. Узагальнюючий показник ефективності використання фінансових ресурсів відображено у формулі (1) [13]:

$$K_{фр} = \frac{A + З + П}{Ф_{ос} + Ф_{об}}, \quad (1)$$

де $K_{фр}$ – коефіцієнт використання фінансових ресурсів;

A – амортизаційні відрахування;

$З$ – заробітна плата працівників підприємства;

$П$ – валовий прибуток, отриманий підприємством;

$Ф_{ос}$ – середньорічна вартість основних засобів;

$Ф_{об}$ – середньорічна вартість оборотних засобів підприємства.

Саме тому ефективність використання фінансових ресурсів підприємства варто розглядати через рівень фінансової активності, рівень фінансового забезпечення та рівень ділової активності.

Оскільки ефективність – це здатність давати ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат [14, с. 508], в умовах синергії внутрішнього та зовнішнього контролю нагальною проблемою постає необхідність визначити, скільки витрат суб'єкт господарювання зазнав на проведення і внутрішнього, і зовнішнього контролю, а також який ефект внаслідок цих витрат суб'єкт господарювання отримав. Відповідно до наведеного класичного визначення ефективності її можна представити в математичному вигляді (2):

$$Еф = \frac{\sum E}{B_{вк} + B_{зк}}, \quad (2)$$

де $Еф$ – ефективність контролю;

E – ефект від проведення контролю;

$B_{вк}$ – витрати на проведення внутрішнього контролю;

$B_{зк}$ – витрати на проведення зовнішнього контролю.

Представлена формула, яка є математичним відображенням сталого визначення ефективності в економіці, у контролі не набула широкого застосування через варіативність і неоднозначність визначення факторів, які, відповідно до законів математики, повинні бути визначеними в єдиних одиницях виміру. Відповідно до визначення та формули розрахунку ефективності контролю найбільший науково-практичний інтерес представляє визначення ефекту від проведення контролю (внутрішнього, зовнішнього, внутрішнього й зовнішнього). Це означає, що якщо мова йдеться про синергію внутрішнього та зовнішнього контролю, виникає нагальна потреба визначити синергічний ефект [15, с. 311–312].

Враховуючи, що розрахунок витрат на проведення обох видів контролю з практичної точки зору не являє собою значної складності (здійснюється шляхом простого підрахунку), головним для оцінки результатів синергії внутрішнього та зовнішнього контролю стає показник, який безпосередньо, прямо впливає на ефективність контролю, – ефект. Ефект – це досягнутий результат у різних формах вияву – матеріальному, грошовому, соціальному [14, с. 505].

Ефект від проведення контролю з математичної точки зору являє собою простий алгебраїчний підрахунок усіх видів ефектів, які отримані в результаті синергії внутрішнього та зовнішнього контролю: економічного, соціального тощо. Надзвичайно неоднозначна при цьому методика розрахунку саме соціального ефекту. Оскільки методика розрахунку сумарного ефекту передбачає приведення показників до єдиних одиниць виміру, то постає актуальне питання можливості та методу визначення соціального ефекту. Попри певні напрацювання в цьому напрямі, на практиці соціальний ефект визначають спрощеним методом ранжування, констатуючи наявність чи відсутність такого ефекту (або ж надання певному ефекту визначених балів, місця).

В умовах перманентних кризових явищ прогресивні світові компанії-лідери шукають інформацію за межами фінансової звітності з метою отримання низки показників, які демонструють ініціативи сталого розвитку та відповідальності компаній [16].

Таким чином, одне з основних завдань синергії внутрішнього та зовнішнього контролю – представлення обґрунтованої та максимально об'єктивної інформації з широкого кола питань, яка є підґрунтям для прийняття управлінського рішення в рамках процесу використання фінансових ресурсів підприємства та ефективності його оцінки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Советский энциклопедический словарь/гл. ред. Прохоров А. М.. 4-е изд. М.: Сов. Энциклопедия, 1988. 1600 с.

2. Гудзь О. Є. Забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія та практика: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04. Київ, 2007. 38 с.

3. Марченко А. А. Аналіз джерел формування фінансових ресурсів. *Фінанси України*. 2002. № 9. С. 102–107.

4. Зятковська Л. І. Методологічні засади фінансового забезпечення підприємств. *Фінанси України*. 2007. № 6. С. 148–155.

5. Опарін В. М. Фінанси: навч. посіб. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2008. 240 с

6. Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи: монографія/І. В. Абрамова, О. М. Віленчук, Д. І. Дема та ін. Житомир: ЖНАЕУ, 2015. 364 с.

7. Гуткевич С. О., Корінько М. Д. Фінансові ресурси суб'єктів господарювання. *Вісник Національного університету*

водного. господарства та природокористування. 2012. Вип. 2 (58). С. 33–39.

8. Близнюк О. П., Брезинська А. П., Іванюта О. М. Управління фінансовими ресурсами підприємств роздрібної торгівлі: монографія. Харків: Іванченко І. С., 2016. 253 с.

9. Фінанси // Державна служба статистики України. Фінанси. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/fin.htm

10. Погожа Н. В. Проблемні аспекти формування та використання фінансових ресурсів підприємства в умовах рецесії України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. № 2 (45). С. 144–149.

11. Гаврилко П. П. Вдосконалення управління фінансовими ресурсами підприємства на сучасному етапі розвитку економіки України. *Вісник Одеського національного університету.* Сер.: Економіка. 2016. Т. 21. Вип. 3. С. 131–134.

12. Богма О. С., Павлова А. С. Особливості управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1 (13). С. 195–199.

13. Малій О. Г. Фінансові ресурси підприємств: джерела формування та ефективність використання. URL: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_137/27.pdf

14. Економічна енциклопедія: у трьох томах./редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000–2002.

15. Назарова К. О. Аудит: еволюція, потенціал, ефективність: монографія. Київ, 2015. 463 с.

16. Управленческие решения для устойчивого бизнеса. BDO в Украине. Международные аудиторы и консультанты. URL: http://bdo.com.ua/_Files/DocLib/2378/bdo_ukraine__sustainability__a4_rus_2015.pdf

REFERENCES

Blyzniuk, O. P., Brezynska, A. P., and Ivaniuta, O. M. *Upravlinnia finansovymy resursamy pidpryiemstv rozdribnoi torhivli* [Management of financial resources of retail trade enterprises]. Kharkiv: Ivanchenko I. S., 2016.

Bohma, O. S., and Pavlova, A. S. "Osoblyvosti upravlinnia finansovymy resursamy vitchyznianykh pidpryiemstv" [Features of management of financial resources of domestic enterprises]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, no. 1 (13) (2012): 195-199.

Ekonomichna entsyklopediia [Economic encyclopedia]. Kyiv: Akademiia, 2000-2002.

Finansova polityka v ahrarnomu sektori ekonomiky: stan ta perspektyvy [Financial policies in the agrarian sector: status and prospects]. Zhytomyr: ZhNAEU, 2015.

"Finansy" [Finance]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/fin.htm

Hutkevych, S. O., and Korinko, M. D. "Finansovi resursy subiektiv hospodariuvannia" [Financial resources of business entities]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia*, no. 2 (58) (2012): 33-39.

Havrylko, P. P. "Vdoskonalennia upravlinnia finansovymy resursamy pidpryiemstva na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrainy" [The improvement of the financial management of enterprises at the present stage of development of economy of Ukraine]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu*. Ser.: Ekonomika. Vol. 21, no. 3 (2016): 131-134.

Hudz, O. Ye. "Zabezpechennia finansovymy resursamy silskohospodarskykh pidpryiemstv: teoriia, metodolohiia ta praktyka" [Ensure the financial resources of agricultural enterprises: theory, methodology and practice]. *Avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.04,* 2007.

Malii, O. H. "Finansovi resursy pidpryiemstv: dzherela formuvannia ta efektyvnist vykorystannia" [Financial resources of enterprises: sources of formation and efficiency of use]. http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_137/27.pdf

Marchenko, A. A. "Analiz dzherel formuvannia finansovykh resursiv" [The analysis of the sources of formation of financial resources]. *Finansy Ukrainy*, no. 9 (2002): 102-107.

Nazarova, K. O. *Audyt: evoliutsiia, potentsial, efektyvnist* [Audit: evolution, capacity, efficiency]. Kyiv, 2015.

Oparin, V. M. *Finansy* [Finance]. Kyiv: KNEU, 2008.

Pohozha, N. V. "Problemni aspekty formuvannia ta vykorystannia finansovykh resursiv pidpryiemstva v umovakh retsesii Ukrainy" [Problematic aspects of the formation and use of financial resources of the enterprise in a recession Ukraine]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 2 (45) (2012): 144-149.

Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar [Soviet encyclopedic dictionary]. Moscow: Sovetskaya Entsiklopediya, 1988.

"Upravlencheskiye resheniya dliya ustoychivogo biznesa. BDO v Ukraine. Mezhdunarodnyye auditory i konsultanty" [Management decisions for sustainable business. BDO in Ukraine. International auditors and consultants]. http://bdo.com.ua/_Files/DocLib/2378/bdo_ukraine__sustainability__a4_rus_2015.pdf

Ziatkovska, L. I. "Metodolohichni zasady finansovoho zabezpechennia pidpryiemstv" [Methodological bases of the financial providing of enterprises]. *Finansy Ukrainy*, no. 6 (2007): 148-155.